

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZET- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
IRODALOM- ÉS KULTÚRATUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Hicsik Dóra:

Egy elfeledett sajtóorgánium: a Bácsmezei

Napló szerepe a vajdasági magyar irodalom (ki)alakulásában

TÉMAVEZETŐ: DR. HABIL. VIRÁG ZOLTÁN egyetemi docens
(SZTE-BTK Magyar Irodalmi Tanszék)

SZEGED 2023

1. A DOLGOZAT PROBLÉMAFELVETÉSE ÉS CÉLJA

Doktori értekezésem témája a *Bácsmezei Napló* és annak a vajdasági magyar irodalom kialakulásában betöltött szerepe. Az újság 1903 és 1941 között jelent meg Szabadkán, de igazán lényeges feladatot 1920-tól a megszűnéséig, 1941-ig látott el, amikor a kisebbségbe került vajdasági magyarság legjelentősebb napilapjaként tartották számon.

A vajdasági magyar irodalom kezdetei azokban az újságokban keresendők, amelyek a Magyarországtól való elszakadás után magukra vették a terhet: irodalmat nyújtani az olvasóknak, megszólaltatni az ott élő írókat, irodalmi pályázatokat hirdetni, tehetségeket felkutatni. A *Bácsmezei Napló* eddig nem volt kutatások tárgya, pedig 1928-tól megjelenő irodalmi melléklete annak az írógenerációnak adott teret, amely kevés kivételtől eltekintve nem élte túl a második világháborút, és munkásságukat csak ez a sajtóorgánus jegyzi. Az irodalmi művek mellett a vizsgált újság pályázatokkal kívánta elősegíteni a tehetségek felkutatását, a folytatásokban megjelenő regények kiválasztásánál pedig szem előtt tartották a vajdasági szerzők megmutatkozásának fontosságát is.

A *Bácsmezei Napló* szerkesztősége a lapkiadás mellett antológiákat, köteteket is megjelentetett, amely tevékenysége a két világháború közötti időszakban a vajdasági magyar kultúra kiemelt tényezőjévé tette.

Az újság tulajdonos-szerkesztője, Fenyves Ferenc volt, akinek munkássága háttérbe szorult az osztálytárs Kosztolányi Dezső mellett. Lapjának vizsgálata jó alkalom arra, hogy fókuszba helyezzük az ő tevékenységét: a gimnazista, a kezdő újságíró, a szerkesztő személyét.

A disszertáció melléklete egy kilencezer tételes bibliográfia, a *Bácsmezei Napló* irodalmi mellékletében megjelent művek listája, amely vajdasági szerzők máig ismeretlen írásait, többek között érdeklődésre számot tartható regényeket is tartalmaz, emellett pedig magyarországi írók másodközléseit, amelyek szintén fontos forrásai lehetnek irodalomtörténetünknek.

Értekezésem célja egy elfeledett sajtóorgánus irodalmi tevékenységének vizsgálata, amelynek során eddig ismeretlen irodalomtörténeti adatok kerülnek előtérbe.

2. A DOLGOZAT FELÉPÍTÉSE

A disszertáció kilenc fejezete betekintést ad a vajdasági magyar irodalom kezdeti időszakába, s a *Bácsmegyei Napló* szerkesztőségéhez kapcsolódó irodalmi tevékenységbe.

A bevezetés után a szabadkai sajtó történetével foglalkozom, annak viszonyaival, alakulásaival, hiszen fontosnak tartom bemutatni azt a kontextust, melyből a vizsgált újság származik. Milyen folyamatok vezettek el addig, hogy a városnak igénye legyen egy napilapra, milyen gátló tényezők akadályozták megjelenését az impériumváltás után, s mi lehetett a titka, hogy miközben sorra tűntek el mellőle a vetélytársak, a *Bácsmegyei Napló* fenn tudott maradni. Mindemellett rá kell világítani a lap modernségére, szerteágazó szerkesztéspolitikájára, mert ezek a tulajdonságai tették lehetővé a folytonosságot, s azt, hogy a legnehezebb történelmi időkben tudjon kiteljesedni.

A sajtóorgánum legendás szerkesztője, Fenyves Ferenc 1935-ben meghalt, s lapját is elmosta a második világháború. Az elmúlt évek új kutatásainak köszönhetően, mint amilyen a szabadkai főgimnázium önképzőkörének jegyzőkönyvének megtalálása, Kosztolányi Dezső mellett osztálytársa, Fenyves személye is fókuszba került, akinek önképzőköri tevékenysége mellett diákkori költeménye is új felfedezés eredménye.

1928-ban a vajdasági magyar irodalom mérföldkőhöz érkezett: folyóiratok alakultak, irodalmi rovatok jelentek meg, almanachok mutatták be a vajdasági irodalom termését. Tíz évvel a világháború és az impériumváltás után rendeződött a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban élő magyarság állampolgári státusza, ebben az évben jelent meg a *Képes Vasárnap* melléklete, a Szenteleky Kornél szerkesztette *Vajdasági Írás, Kéve* címmel megjelent a magyar költők antológiája, *Bazsalikom* címmel pedig délszláv költők műveit olvashatták. Szintén ebben az évben jelent meg a *Bácsmegyei Napló* kiadásában, karácsonyi mellékletként a *Vagyunk!* antológia, amely vajdasági magyar írók műveit tartalmazza. Ugyanebben az évben került sor az óbecsei Helikon találkozóra is, ahol az írók és szerkesztők kilátásba helyezték egy irodalmi lap megjelenését, amelyet azonban meghiúsított a királyi diktatúra bevezetése.

A disszertáció ötödik fejezete a *Bácsmegyei Napló* irodalmi mellékletével foglalkozik, amely 1928. január 1-jén kezdte új korszakát: külön, folytatólagosan számozott oldalakkal jelent meg, azzal a céllal, hogy ezeket a lapokat év végén egybekötve az olvasók irodalmi szöveggyűjteményhez jussanak. A melléklet szerkesztői változtak az évek során, Fenyves Ferenc utódai viszont mindvégig megőrizték az újság struktúráját, benne a vasárnapi szám

második felében helyet kapó irodalommal. A *Bácsmegyei Napló* az 1920-as években a vajdasági magyar irodalom fórumának szerepét töltötte be, idővel azonban az irodalmi folyóirat iránti igény már túlnőtt a lehetőségein, s ezzel egyidőben halványult a lap irodalmi jelentősége.

Az irodalmi mellékletben folyamatosan jelentek meg új rovatok, attól függően, mely írók jelentették meg műveiket az újságban. Az irodalmi rovatok a lap irodalompolitikáját és ezen keresztül a vajdasági magyar irodalomban végbemenő változásokat illusztrálják.

A *Bácsmegyei Napló* 1928-ban kezdte el folytatásos regények közlését, s szerkesztői végig szem előtt tartották magyar és külföldi szerzők műveinek megjelenését. Fontosnak tartották bemutatni a vajdasági magyar regényeket, amelyek közül kevés látott napvilágot máshol, sőt, itt beszélhetünk új felfedezésekről, amennyiben azokra a regényekre gondolunk, amelyek eddig nem kerültek a kutatók látókörébe, és nem lettek részei az írói opusnak. Kutatásom során nyolc folytatásban megjelent regényt találtam, amelyről eddig nem tudott az irodalomtörténet, ezek: Arányi Jenő: *Aranygyapjú*; Darvas Gábor: *P. G.*; Diószeghy Tibor: *Varázstükör*; Gergely Boriska: *Oktalan szerelem*; Karlócai/Létmányi József: *Fekete csillag: Regényes elbeszélés a serdültebb ifjuság számára*; Novoszel Andor: *Báró a katedrán*; Tamás István: *Erős Mátyás mestersége* és ugyanő: *Moszkvától Párisig és vissza: Filmregény*.

A sajtóorgánumban megjelent regényeket vizsgálva kiderül, hogy nagyrészt lektúrirodalomról beszélhetünk, de feltűnnek többek között riportregények, történelmi regények. Megfigyelhető azonban egy tendencia halványulása, hiszen a melléklet kezdetekor fontosnak mutatkozik az eredeti vajdasági regények felkutatása, az 1930-as évek végére azonban túlsúlyba kerülnek a már kötetben megjelent művek újraközlései.

Az értekezés hetedik fejezete a *Bácsmegyei Napló* irodalmi pályázatait, azok horderejét, sikerét vagy sikertelenségét taglalja. 1927-ben és 1928-29-ben regénypályázatot hirdettek, 1930-ban és 1931-ben novellapályázatot, 1931-32-ben verspályázatot. Ezek mindössze néhány tehetséges szerzőt tudtak felmutatni, mint amilyen Majtényi Mihály vagy Novoszel Andor, igazi sikerről nem beszélhetünk, hiszen a szövegek minősége és nyelvezete nem érte el a kívánt fokot.

A *Bácsmegyei Napló* vasárnapi számai mellett a húsvéti és karácsonyi kiadások is kínáltak olvasnivalót, ezek a vajdasági magyar irodalom antológiáiként is definiálhatóak. Az állandó rovatok mellett a karácsonyi mellékletekben írók életrajzai is helyet kaptak, amelyek eddig ismeretlen információkat tartalmaznak. A sajtótermék két számának elemzése során két különböző tematikát vizsgáltam: az 1934. december 25-i karácsonyi számot, és a tulajdonos-főszerkesztő, Fenyves Ferenc halála utáni időszak kiadásait.

Az írók az ünnepi számban bátran éltek az fennkölttség jelképeivel, műveik ennek ellenére azonban szomorúak, pesszimista hangvételűek. Ennek okai az aktuális politikai és gazdasági helyzetben keresendők. A vizsgált lapszámban külön figyelmet kapott a háború és a keresés motívuma, amelyek nem tartoznak szorosan az ünnephez, viszont több helyütt felbukkantak a hasábokon. A szövegek közül a karácsonyi írások, s ezen belül is a költemények emelkednek ki esztétikai értékükkel.

Fenyves Ferenc 1935. október 18-án halt meg, s temetéséig folyamatosan jelentek meg a róla szóló nekrológok, emlékezések, a családhoz intézett táviratok, munkatársak, pályatársak írásai. Halálával a *Bácsmegyei Napló* termékeny korszaka is lezárult, ezután a szerkesztők, közöttük Fenyves Ferenc öccse, Fenyves Lajos már csak az elkezdett úton tudtak haladni, de erejükből újdonságokra már nem futotta.

A Fenyves család az első világháború idején vette meg Hirth Aladár nyomdáját, amely 1919 óta a Minerva nevet viselte. Megjelentettek almanachokat, versesköteteket, regényeket, amelyek közül több már előtte napvilágot látott az újság hasábjain, de kiadtak szakkönyveket és hivatalos nyomtatványokat is. A Minerva kiadói tevékenysége sokat tett a kisebbségi magyar kultúráért, s habár tulajdonosai fontosnak tartották az üzleti szempontot is, a kiadott művek többsége pótolhatatlan, és megjelenésük óta nem voltak irodalmi diskurzusok tárgyai.

A disszertáció értékes része a vajdasági magyar irodalom ismeretlen adatait, műveit bemutató fejezete. Volt eset, amikor csak egy halálozási dátumot pontosítottam, mint Novoszel Andor esetében, de előfordult, hogy a szerzőhöz kapcsolódó születési és halálozási időt is sikerült kikutatnom, mint Govorkovich Jánosnál vagy Luciánál. Az ismeretlen vajdasági magyar regények is olyan adatok, amelyek eddig hiányoztak az irodalomtörténetünkből. Petri György szabadkai származású édesapjának családja is képviseltette magát a *Bácsmegyei Napló*ban, a róluk szóló adatok is új eredményekkel gazdagíthatják a magyar irodalomtörténetet.

A disszertáció mellékleteként kapott helyet a szövegben előforduló vajdasági vonatkozású írók, újságírók, közéleti szereplők katalógusa, önéletrajzi jegyzetei, a *Bácsmegyei Napló*ban megjelent tárcaregények mutatója és az irodalmi melléklet kilencezer tételt felvonultató bibliográfiája.

3. EREDMÉNYEK, VÉGKÖVETKEZTETÉSEK

A kutatás során egy mindmáig nem ismert, alábecsült irodalmi melléklet lett vizsgálat tárgya, amely a maga korában, kiemelkedő szerepet töltött be a vajdasági magyar irodalom színterei között. Ez annak tudható be, hogy az újság Szabadkán jelent meg, s az általam vizsgált 1928 és 1941 közötti időszak még mindig nem került fel online felületre.

A *Bácsmegyei Napló* a maga módján karolta fel térségünk kisebbségi magyar irodalmát: a vasárnapi számok irodalmi melléklete változatos olvasmányokkal, a hétköznapi számok folytatásos regényekkel jelentkeztek, emellett az újság pályázatokkal ösztönözte a szerzőket és kiadványokkal látta el az olvasókat.

A sajtótermék szerzőinek többsége életkora, politikai beállítottsága vagy származása okán nem élte túl a második világháborút, s közülük sokan kötet híján a Gerold László-féle *Vajdasági magyar irodalmi lexikon*ban sem szerepelnek. Az ő opusuk csupán ebben az újságban létezik, mint azok a folytatásban megjelent regények is, amelyek máig nem részei irodalmi kánonunknak.

A kutatás eredményeként több eddig ismeretlen irodalomtörténeti tény sikerült felszínre hozni, legyen az életrajzi adat, regény, vagy eddig tévesen ismert információ.

Az értekezés legnagyobb eredménye egy eddig ismeretlen sajtóorgánium fókuszba helyezése és vizsgálata, amely bizonyította, hogy a vajdasági magyar irodalom kezdetei nem csak a *Kalangya* köreihez köthetők, léteztek más megjelenési fórumok, más szerkesztők, más tendenciák.

A disszertáció mellékletében helyet kapó bibliográfia adatai elkerülhetetlen kiindulópontjai lehetnek a vajdasági magyar irodalom kutatásának.

4. A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK:

Kötet:

1. *Izmos irodalmi kötetekben : Kosztolányi Dezső és Csáth Géza önképzőkörének jegyzőkönyvei*, szerk. Hicsik Dóra, Budapest, Dotnet, 2021.
2. *Svakodnevní život Jevreja u Subotici = A szabadkai zsidóság mindennapjai = Ordinary life of Jews in Subotica*, szerk. VUKOVIĆ DULIĆ Ljubica, Hicsik Dóra, Szabadka, Szabadkai Városi Múzeum, 2021.

Kötetben megjelent tanulmány:

1. *Ami a városnak jó : A zsidóság irodalmi örökségének szabadkai tárházából*, (HÓZSA Éva, HICSIK Dóra), *Élettől az életig a holokauszton át*, Újvidék, Forum, 2015. 114–142.

Folyóirat:

1. Adalékok a majdasági magyar irodalom történetéhez : Novoszel Andor Báró a katedrán című regénye, *Museion* 20 (2022), 5–13.
2. Faludy György és a misztifikáció (GÁL József, HICSIK Dóra), *Híd* 86 (2022)/1, 99–104.
3. A Csodadoktor újságírói tevékenységéről, *Acta historiae litterarum hungaricarum* 37-38 (2022), 201–211.
4. Fenyves (Friedmann) Ferenc önképzőköri évei, *Museion* 19 (2021), 59–75.
5. Karácsonyi motívumok a Napló 1934. december 25-i számában, *Museion* 18 (2020), 23–38.
6. Kosztolányi Dezső „Shakespeare nyelve (HORVÁTH Lajos, HICSIK Dóra), *Híd* 84 (2020)/5, 86–96.
7. Petri György szabadkai gyökereiről, *Híd* 80 (2016)/1, 3–23.